

τὸ θεῖον βάπτισμα καὶ χριστιανίζει πανθροῦν λαοὺς, καὶ δια-
χέει δαψιλῶς τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, καθεκάστην ἐκτείνουσα
τὰ ὄρια τῆς ἐπιβροχῆς καὶ τῆς δικαιοδοσίας τῆς. — Τρία ἰσχυρὰ
ἔθνη, οἱ Ῥώσσοι, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλάβοι, μετὰ πολλὰς ἐπὶ
τέλους ἀμφιφρέπειας, συνέρχονται εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἑλληνι-
σμοῦ, ὅστις υἱοθετεῖ αὐτοὺς, καὶ ἔκτοτε συγκατατάσσει αὐτοὺς
εἰς τὸν χορὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς συμβιώσεως.

Ἐξοχὸν εὐεργέτημα καὶ τοῦτο τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, ἢ
ὀρθότερον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὸ ὅποion οἱ Δυτικοὶ συνήθως
παρασιωπῶσιν εἰς τὰς καθ' ἡμῶν ἐρεσχελίας τῶν!

Διότι, τίς ἐσχημάτισε τὴν σημερινὴν εὐρωπαϊκὴν συμπολι-
τείαν, θεμελιώσας ἐκ προσιμίων αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἱερῶν βάθρων τοῦ
Χριστιανισμοῦ; Τίς ἄλλος εἰμὴ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, διὰ μέσου
τῆς Ἐκκλησίας του, προητοίμασε καὶ προευτρέπισε τοῦτον τὸν
νῦν πολιτισμὸν, κηρύξας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας εἰς γένη βάρ-
βαρα καὶ πολυάριθμα, τὰ ὅποια, ἐὰν εἶχον μείνει ἀκατήχητα καὶ
ἀβάπτιστα καὶ ἐχθρικά πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς, ἴσως, συμμα-
χοῦντα, ἤθελον ἐκ δευτέρου ἀνατρέψει τὸ πρόσωπον τῆς Εὐρώπης;

Ἐξ ὧν τῶν γενεῶν τῆς Ἀνατολῆς, μόναι αἱ πρὸς τὸν Διωα-
μεθισμὸν τραπέσαι πεισματωδῶς ἀντέστησαν κατὰ τῆς χριστιανι-
κῆς δραστηριότητος. — Ἦτο, φαίνεται, πεπρωμένον αἱ γενεαὶ αὐταὶ
νὰ δεῖξωσιν ὡς πρὸς τὴν Εὐρώπην μίαν τῶν μεγαλητέρων ιστορι-
κῶν ἀντιδράσεων ἐπ' ἀγαθῷ πορρωτάτῳ τῆς ἐξευγενίσεως, καὶ
νὰ διαρκέσωσιν ἐκτὸς τοῦ Εὐαγγελικοῦ περιβάλλου, μεχρισοῦ, παν-
ταχόθεν ἀσφαλισθείσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ συγχω-
νευθέντος ἐν αὐτῇ παντὸς ξενικοῦ ροιχείου, πληρωθῶσιν οἱ χρόνοι
τῆς ἐντελοῦς Ἑλληνικῆς Ἀναγεννήσεως.

ΟΖ'.

Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Σλαβισμὸς.

Οἱ Σλάβοι μάλιστα, καθὼς πρό τινας χρόνου ἐγκρατεστημέ-
νοι ἐν Ἑλλάδι, περισχολοῦσι τῆς μοναρχίας καὶ τῆς ἐκκλησίας
τὴν προσοχὴν. Ἦδη ἀπὸ τοῦ ἐξέδμου αἰῶνος ὀρῶμεν αὐτοὺς ἐκ-

στρατεύοντας εις ἀριθμὸν ἕως τριάκοντα χιλιάδων πρὸς βοήθειαν τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ πολεμοῦντας ὑπὸ σημαίαν φέρουσαν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Θεοφάνης, τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν·

ΛΛΟΣ ΠΕΡΙΟΤΣΙΟΣ.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῆς Εἰκονομαχίας, ἕως 208,000 μετανάσται Σλάβοι, διαπεράσαντες τὸν Εὐξείνιον, κατώκησαν πρὸς τὸν Ἀρτάνα ποταμὸν.

Τὸ ἔθνος τοῦτο, ἀγαπῶν ὀρμεμφύτως τὴν ἐλευθερίαν, ὡς οἱ Ἕλληνες, οἷς κατὰ λόγους πολλοὺς ὁμοιάζει, καὶ μὴ πειθόμενον νὰ δουλωθῇ εἰς τινα, ἐπανεστάται συνεχῶς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου κατόπιν ἔθηκε τὴν ἔδραν του, ἀντιμαχόμενον κατὰ τῶν ἀπροσγελλομένων Κομητῶν. Σύμφωναν καθόλα μετὰ τῶν αὐτοχθόνων Ἑλλήνων, δὲν ὑπετάγη εἰμὴ εἰς-ἑαυτό· εἶχε δὲ Ἄρχοντα, τῆς αὐτοκρατορίας ἀνεξάρτητον, καὶ κυβερνῶντα τὰς ἐπαρχίας αὐτεξουσίως, ὅπως μὴ δουλωθῇ τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ βιασθῇ οὕτω νὰ παραλάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα.

«Διὰ τοῦτο δὲ ἐποίουν ταῦτα, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, διὰ τὸ φυλάττειν, ὅσον τὸ κατ' αὐτοὺς, τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν αὐτῶν· ἦσαν δὲ ταῦτα τὰ Σλαβικὰ ἔθνη καὶ πολὺάνδρα, καὶ ὑπομένοντα τὰς κακοπαθείαις, καὶ καρτεροῦντα εὐκόλως πρὸς καθυμνα καὶ ψύξιν, καὶ βροχὴν, καὶ πρὸς γυμνότητα σώματος, καὶ πρὸς τὴν λείψιν τῶν χρειωδῶν». Δὲν εἶναι ἡ εἰκὼν τῶν στρατιωτῶν τῆς νεωτέρας ἐπαναστάσεως; — Οὐδὲ ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν, καθὼς φαίνεται καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ καταχωρισθέντι δείγματι γλώσσης τοῦ Πορφυρογεννήτου, πλὴν ἢ κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα, ὅτε καὶ καθυπετάγησαν, λέγεται, ὑπὸ Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν, καὶ ὠμολόγησαν τοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἀνάγκην.

Ἢ φυσικὴ αὕτη βροπὴ τοῦ ἐν Ἑλλάδι κατασταθέντος Σλαβικοῦ στοιχείου πρὸς τὴν αὐτονομίαν ὑπάρχει φρονούμεν ἡ πρωτίστη, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἡ μόνη, τῆς ἐπεξῆς γενομένης ταυτίσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἰθαγενοῦς Ἑλληνικοῦ.

Διότι ἅμα ἡ Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία χωρίζεται εἰς δυτικὸν κλάδον καὶ ἀνατολικὸν, ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς κττρχεῖ τὰς ἐν Ἀθήναις

φιλοσοφικὰς σχολὰς, ἀφίνων τὰς Ἑλληνικὰς ἐκείνας ἐπαρχίας ἠνεωγμένας εἰς τὴν βαρβαρότητα, ἰδοὺ καὶ τὸ γένος τοῦτο παρουσιάζεται ἐπὶ σκηπῆς, καὶ διαφιλονεικεῖ πολλάκις ὁμοῦ μετὰ τῶν αὐτοχθόνων τοῖς διαδόχοις τοῦ Κωνσταντίνου τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἡελοπονησιακῶν θεμάτων. Ἐκτοτε οἱ Ἕλλη- νες ἐνοῦνται μετὰ τῶν βαρβάρων διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευ- θερίας των· διὸ πολλάκις οἱ αὐτοκρατορικοὶ στρατοὶ, καθὼς καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι, νομίζουσιν ὅτι πολεμοῦσι τοὺς Σλάβους, ἐνῶ κατὰ μέγα μέρος πολεμοῦσιν Ἕλληνας. Ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ ἐπαρχίαι εἰς τὴν καθαυτὴν Ἑλλάδα, αἵτινες ἄχρι Τουρκικῆς κατακτήσεως ἢ οὐδέποτε κατὰ κράτος ὑπετάγησαν, ἢ κυριευ- θεῖσαι διὰ τῶν ὕπλων, ἐπλήρωσαν πάχτα πρὸς διατήρησιν τῆς αὐτονομίας των· αὗται δὲ αἱ ἐπαρχίαι διωκῆθησαν ἐλευθέρως.

Εἰς ταύτην δὲ ἡμῶν ἀκριβῶς τὴν περίοδον ἀνάγεται καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ διαθρυλληθέντος ζητήματος περὶ *Σλαβοποιήσεως Ἑλληνικῆς φυλῆς*.

Εἶπον καὶ ἔγραψαν πρό τινος καιροῦ ἄνδρες, ἄλλως τε πολλῶν ἐγκρατεῖς, ὅτι ὁ μεσαιωνικὸς Σλαβισμὸς ὀλοτελῶς ἀπερρόφησε τὸ ἔθνολογικὸν τῆς Ἑλλάδος στοιχεῖον· ὅτι ἀδίκως οἱ σύγχρονοι Ἕλ- ληνες σφετερίζονται ἀρχαῖον ὄνομα, ὄντες τέκνα βαρβάρου φυ- λῆς· καὶ ὅτι, ὡς ἐκ τούτου, ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὸν Σκυθι- κὸν τοῦ μεσαιῶνος, ἢ εἰς τὸν παλαιὸν τῆς Ἑλλάδος κορμὸν, ἐπο- μένως καὶ τὰς πολιτικὰς τύχας τούτου πρέπει νὰ συμμερισθῶσι.

Τοιαῦτα ἐφληνάφησαν οἱ γράψαντες ἐκ προθέσεως ὑπὸ μισελ- ληνικὰς ἐμπνεύσεις, ἢ οἱ μὴ μελετήσαντες πάρεξ ἐπιπολαίως τὰς ιδιότητας τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, καὶ τὰ νοουθήματα τῆς ἱστορίας.

Ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχη ἱστοριονομικὸν ἀξίωμα ἀνώτερον πάσης ἀμ- φιβολίας, ἀξίωμα τὸ ὁποῖον νὰ συνομολογῇ συντόμως ἅπασα ἢ ἀλληλουχία τῶν μεσαιωνικῶν συμβάντων, τοῦτο ἐστίν· ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ διέβη σῶα ἀναμέσον ὄλων τῶν Ἀνατολικῶν καὶ Δυ- τικῶν γενεῶν ὅσαι ἦτε δι' ἀλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν, ἦτε διὰ κατα- κτήσεων ἔπεσαν ἐμποδῶν αὐτῆς, καθὼς ἀβρόχοις ποσὶ διέβησαν

οι Ἑβραῖοι τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν διέβη τήρησασα αἰτίποτε σῶσιν τὴν οικείαν ἀρχέγονον φύσιν, δηλ. τὰς ἐνατίκτους ῥοπὰς, καὶ τὴν πατροπαράδοτον μνημοσύνην τοῦ παρελθόντος.

Καὶ διατί διέβη σῶσ ἀναμέσον τσοῦτων καὶ τοιούτων περικυκλωσάντων αὐτὴν ἐχθρῶν;

Ἄς μὴ κατακριθῶμεν ἐπὶ παλιλλογία ὑπὸ τινων συγχρόνων θρησκευο.λιγῶρων (esprits forts) εἰς ἐφημεριδογραφικὰς διατριβὰς μετὰ κουφότητος ἐνδοτε ἀσυγχωρήτου πραγματευομένων τὰς οὐσιωδεστέρας ιδιότητας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ δι' ἐνός παρὰ σῦρματος καλάμου διαλύοντες δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τὰ μεγίστην προσοχὴν καὶ μελέτην ἀπαιτοῦντα τῆς ἱστοριονομίας ζητήματα· ὁ Ἑλληνισμὸς διέβη ἀβρόχοις ποσὶ τὸν βαρβαρικὸν κατακλυσμὸν, διὰ τὸν λόγον, ὅτι μόνος τῶν λοιπῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν ἐθνικοτήτων, ὑπῆρξεν αὐτὸς κατ' ἐαυτὸν ἐθνικότης τελεία καὶ ἀπηρτισμένη σαρκικῶς τε καὶ πνευματικῶς, ἐθνικότης τοσοῦτον πλήρης ἐν τοῖς συστατικοῖς αὐτῆς στοιχείοις, ὥστε οὐ μόνον δὲν ἠσθάνθη ποτὲ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ δανεισθῆ παρὰ ξένων καὶ ἀλλοφύλων ἠθικὴν ζωτικότητα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πληθῶραν τῶν χυμῶν τῆς ἠσθάνθη μάλιστα τὴν χρείαν τοῦ νὰ μεταδώσῃ ἐκ τῶν περισσευμάτων τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἰκμάδα καὶ ζῶην πρὸς τοὺς ξένους. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, πῆ μὲν διὰ τῆς φιλοσοφίας, πῆ δὲ διὰ τοῦ θρησκευο.ματος, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ μέσου τῆς Ὀρθοδοξίας, τῆς κεντρομόλου καὶ συμπυκνωτικῆς ταύτης δυνάμεως, ἐν ἧ τὸ γένος ἐν καὶ ἀδιαίρετον ἐκάστοτε καὶ ἀπανταχοῦ παρευρέθη, καὶ ὡς ἐν καὶ μόνον σῶμα γίγαντος ἀθλητοῦ ἠγωνίσθη καὶ ἀντέστη κατὰ πάσης ἐξωτερικῆς προσβολῆς, τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, μόνον αὐτὸ εἰς τὴν ἐθνολογικὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, κατηνάλωσε βαθμηδὸν καὶ κατέφαγε τὰ προσελθόντα αὐτῇ ἀκατέργαστα, ἀνωτάριστα, ἀμύθητα, βαρβαρικὰ στοιχεῖα, καὶ ἰδιοποιήθη τὰ σωματικά των προτερήματα. Μόνον τὸ πνεῦμα σώζει, διότι ἡ σὰρξ ἀσθενής· οἱ βάρβαροι προσήγαγον τὴν σὰρκα, τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ ἱστορικῆς ἐνώσεως καὶ ἡμονίας ἀπερρίγησε τῆς σαρκὸς τὴν

προσφοράν ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἐρειπίων τῶν ὅπ' αὐτοῦ ἀπαντληθει-
σῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων ἔρριψεν εἰς ἀμυθὴν τὸ φῶς τῆς εὐ-
ταξίας, τὸ μυστήριον τῆς ἐνώσεως, τὸν ἱερὸν σπóρον τοῦ ἐξευ-
γενισμοῦ.

Διατί αἱ κατακτήσεις τῶν Δανῶν, τῶν Σκανδινάβων, τῶν Νορ-
μάννων ριζόθεν μετέλλαξαν τὴν αὐτόχθονα Βρεττανικὴν κοινω-
νίαν; διὰ τὴν ἔλλειψιν ἱστορικῆς παραδόσεως, καὶ ἐθνικοῦ πνεύ-
ματος πολιτικοῦ καὶ ὀρησκειτικοῦ.

Διατί ἡ κολοσσαία Ῥωμαϊκὴ ἐθνικότης ἐκρμνίσθη ὡς εἰδω-
λον ἀβάσιατον καὶ σαθρὸν ὑπὸ τὸ πρῶτον λάκτισμα τοῦ βαρ-
βάρου τῆς Ἀσίας; Διότι ἡ ὀρησκεία δὲν ἔχαιρε δικαίωμα
ἰθαγενείας, δὲν ἦτον ἔμφυτος, ἀλλ' ἐπακτὴ καὶ δεδανεισμένη,
ἐπομένως πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς ἀνίσχυρος.

Διατί τὸ στοιχεῖον τῆς Φραγκικῆς κατακτήσεως ἠφάνισεν ἐν
ροπῇ ὀφθαλμοῦ τὴν αὐτόχθονα Γαλλικὴν κοινωνίαν; διότι τό-
σον ἡ λατρεία τῶν Δρυϊδῶν ὅσον καὶ ὁ εἰρήσας ἔπειτα Χρι-
στιανισμὸς ἦσαν ὀρησκεύματα προνομιούχων ἱερέων μᾶλλον ἢ
ὄργανα ὁμονοίας καὶ συμπήξεως.

Ἰλθεν ὁμοῦς παρ' ἡμῶν τὸ Ῥωμαϊκὸν γένος· τίς ἡ κληρονομία του;
— Ἰλθε τὸ Γοτθικόν, μετὰ τῶν ἐτέρων βαρβαρικῶν· τί μᾶς
ἄφησαν; — Τί δὲ οἱ Γάλλοι; — Τί δὲ οἱ Ἰταλοί;

Τὰ ὅσα αὐτῶν μᾶς ἐγκατέλιπον, καὶ τίνα ἐρείπια.

Ἐν τούτοις, μετὰ παρέλευσιν εἴκοσιν ἑκατονταετηρίδων, ὑπάρ-
χει θαυμασίως γενεά, ἣτις προσαγορεύεται Ἑλληνικὴ, ἐνῶ πᾶ-
σαι αἱ ἄλλαι τῆς ἀρχαιότητος ἐθνικότητες καὶ προσαγορεύσεις
ἐγένοντο ἄφαντοι· γενεά, ἣτις φιλεῖ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀγωνίζεται
ὕπερ ταύτης, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες· ἣτις σώζει καὶ λατρεῖ
τὴν μνήμην τῶν πρὸ αὐτῆς ὁμοφύλων γενεῶν εἰς συνεχισμὸν
ἀδιάρρηκτον τῆς ἐθνολογικῆς ἐνότητος· ἣτις συντηρεῖ τὴν παρά-
δοσιν τῆς ὀρησκείας, καὶ τέλος πάντων βαδίζει ἐπὶ τὴν αὐτὴν
ἀρχαιοχόρακτον ὁδὸν τῶν πατέρων τῆς, ἔχουσα ὁμοῦς ἐπὶ πλεόν
τὰ μαθήματα τῆς πείρας καὶ τῆς συμφορᾶς πρὸ ὀφθαλμῶν.

Ἐὰν δὲν ἦναι ἰδικά μᾶς ταῦτα τὰ χαρακτηρισμὰτα, ἅς μᾶς

επονομάσωσιν οἱ Δυτικοὶ Σλάβους, ἢ Ἰέρσας, ἢ Σίνας ἢ ὅ,τι ἂν θέλωσιν.

Ἐὰν δὲ ἦναι ἰδικά μας, καὶ περιπλέον ἐὰν τὰ ἐκοινωνήσαμεν, καὶ καθ' ἡμέραν ἐπὶ μᾶλλον τὰ κοινωνῶμεν πρὸς ὅλας τὰς φυλάς, ὅσας ὁ Θεὸς ἐξαπέστειλεν ἡμῖν ἀπλῶς εἰς ἀνακαίνισιν πληθυσμοῦ καὶ γενεᾶς διατήρησιν, τότε διατὶ νὰ μὴ συγχωρηθῇ καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ εἴπωμεν «Καὶ τίς δεσπότης πλούσιος, πάντων ἂν μέναιτο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ τὰς ὀνομασίας;»

Ἄλλ' ἐὰν ἡ παρατήρησις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τῆς φύσεως καὶ τῶν ῥοπῶν τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, ἐὰν αἱ ἠθικαὶ αὐτῶν ἰδιότητες αἱ ὁμοιάζουσαι πολλὰ ταῖς τῶν προπατόρων, καὶ ἐὰν ἐπὶ τέλους ἡ ἐθνολογικὴ συμπαραβολὴ τῶν κλίσεων τῆς δε τῆς φυλῆς πρὸς τὰς κλίσεις τῶν συγχρόνων Σλάβων δὲν ἐξαρκῶσι πρὸς πλήρη τῶν καθ' ἡμῶν δημοσιευθέντων ληρημάτων ἀνασκευῆν, αἱ ἀνωτέρω τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ἱστοριογράφου μαρτυρίαι ἀναιροῦσιν ἀποχρώντως πάντα κακόβουλον καὶ κακόλογον. — Καὶ ποῖον ἐνόμισαν κακὸν νὰ μᾶς κάμωσι, λέγοντες, ὅτι πρὸ χιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἀλλόφυλόν τι γένος, καταλαθὼν Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, συνμίγη μετὰ τῶν αὐτοχθόνων; Ἄραγε διὰ τοῦτο ἀπώλετο ἡ Ἰθαγενῆς κυρία φυλὴ, ἢ διὰ τοῦτο ὁ Ἑλληνισμὸς κατελύθη; Ἡμεῖς τοῦναντίον φρονοῦμεν, ὅτι τοῦτο τὸ ἄλλως ἀναντιρρήτον γεγονός ἀποκαθιστᾷ μάλιστα τὴν ὑπεροχὴν καὶ πλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ γένους μας. Διότι, ναὶ μὲν ἦλθον Σλαβικὰ γένη νὰ κατακρατήσωσιν Ἑλληνίδα γῆν, πλὴν ὀλίγον ἔπειτα ἡ Ἰθαγενῆς φυλὴ ἀπερρόφησε πάντα τὰ τῆς ξένης ζωτικὰ στοιχεῖα, ὥστε πρὸ δέκα ἡδὴ αἰώνων μόλις τὸ ὄνομα τῶν Ἐαρβάρων ἐφώζετο, καὶ πρὸ πολλῶν δὲ ἡδὴ χρόνων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐνθ' οἱ ἀλλόφυλοι ἀποκατεστάθησαν, ὁμοῦ μὲ πάντα τὰ ἀλλότρια αὐτῶν χαρακτηρίσματα ὡς καὶ τὸ ὄνομα ἀπώλεσαν τῶν πατέρων των.

Καὶ καθὼς παρατηρεῖ ἱστορικὸς τις ὁμογενῆς, ⁽¹⁾ ἐπίσκησαν εἰ-

(1) Κ. Παπαβλαχάκης: περὶ τῆς ἰσχυρῆς Σλαβικῆς ἐπινοίας τῶν φυλῶν τῆς ἡμετέρας Πατριᾶς.

ρηνικῶς, καὶ ἐζήτησαν μὲν πολλάκις ν' ἀποστατήσωσιν οἱ Σλάβοι, ἀλλ' ἐδαμάσθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ δεχθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν τῆς, συνεχωνεύθησαν ἐν τὸς αὐτῆς, ὡς τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ τὰ σώζοντα μὲν περὶ τὰς ἐκβολὰς τὸ χρῶμα αὐτῶν καὶ τὴν ποιότητα, ἀλλ' ἀφανιζόμενα μικρὸν ἔπειτα ἐντὸς τοῦ ἀχανοῦς ὕγρου τῆς θαλάσσης.

Ὁ δὲ ἀμερόληπτος **Cyrien Robert** καὶ αὐτὸς κατὰ εὐθεῖαν ἐγνώρισε τὴν ἀλήθειαν ταύτην, εἰπὼν· ὅτι ναὶ μὲν αἱ Σλαβικαὶ τοῦ Μεσαίωνος εἰσβολαὶ κατεκάλυψαν τὰς ἀρχαίας Βυζαντινὰς ἐπαρχίας, πλὴν τί σημαίνει τοῦτο ἐν σήμερον οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι μετανάσται διαλέγονται Ἑλληνιστὶ, ζῶσιν, αἰσθάνονται, καὶ προσδεκῶσιν Ἑλληνικῶ τῷ τρόπῳ; Δὲν εἶναι, λέγει, ἀξιοθαύμαστον ὅτι γένος τοσοῦτον ὀλιγάνθρωπον, ἀδιακόπως κεκρατημένον καὶ τεταλαντευμένον ὑπὸ στιφῶν βαρβάρων, ὅτι συνεχώνευσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πάντας τοὺς δυνάστας του ἐν τῇ οικείᾳ ἐθνικῇ ἐνότητι, καὶ, μολοντί νενικημένον ὑπὸ τῆς κτηνώδους βίας, ἐπέτυχε διὰ τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς νὰ καθυποδουλώσῃ τοὺς κυρίους του μέχρι βαθμοῦ τοιοῦτου, ὥστε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ χάσωσι καὶ τὴν οὐσιωδεστέραν ἐθνικὴν ἰδιότητα αὐτῶν, δηλ. τὴν γλῶσσαν; — Ἄντι τοῦ νὰ διρευνώμεν μετὰ τῶν πολυμαθῶν Γερμανῶν τὰ λείψανα τῆς ἐν Ἑλλάδι Σλαβικῆς ὑπάρξεως, καλῆτερον εἶναι νὰ ζητήσωμεν διὰ τίνος ποτὲ ἀγνώστου ὁδοῦ, διὰ τίνος ἀπορρήτου δυνάμεως ὁ Ἑλληνισμὸς διεδόθη ὡς ἠλεκτρικὸν ρευστὸν ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Σλαβικῆς γῆς. Ἐπειδὴ, τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχὴ εἶναι ὁ κοινὸς δεσμὸς, ἡ γονιμοποιὸς δύναμις ἡμισείας Εὐρώπης; Ἄνευ αὐτῆς οἱ Σλάβοι ἤθελον σερεῖσθαι τῆς ζωογόνου ἐπιβροίας, ἣτις διετήρησε καὶ ἰσχυροποίησε τὴν πρωτοτυπίαν των. Χωρὶς αὐτῆς ἡ Εὐρώπη δὲν ἤθελε γνωρίσει πλὴν Γερμανοὺς μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκλατινισμένους· ἡ δὲ ῥωμαϊκὴ πανομοιότης καὶ μονατονία ἤθελε βασιλεύει παντοῦ. Ἡ Σλαβοποίησις τῶν Ἑλλήνων ἐπηρεχόλησε τὰ μέγιστα τοὺς Ῥώσους δημοσιογράφους, καὶ τινὰς ἀρροσιωμένους τῇ Ῥωσίᾳ συγγραφεῖς· ἀλλ' ἀπεναντίας ἡ τῶν Σλάβων Ἑλληνοποίησις εἶναι, καθ' ἡμᾶς,

ἄξιολογώτερα. Πόθεν πηγάζουσι πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς Σλαβικῆς θεσμοθεσίας. — Ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως. Πόθεν αἱ Σλαβικαὶ τῆς Τουρκίας ἐπαρχίαι πορίζονται τὴν βιομηχανικὴν ζωὴν; — ἐκ τῆς ἀκαταγωνίστου τῶν Ἑλλήνων δραστηριότητος; Καὶ τί χωρὶς τούτων ἠθέλην εἶσθαι ἡ Ἀλβανία; Ἡ Σερβία ἢ τοσοῦτον πρὸς τὸν Ῥωμαῖον εὐμενής, τί ἠθελε γίνεαι χωρὶς αὐτοῦ; Τὰ λαμπρότερα ἐμπορικὰ καταστήματα, τὰ καλῆτερα ξενοδοχεῖα καὶ σχολεῖα κρατοῦνται ἐν τῇ Σερβίᾳ ὑπὸ Ἑλλήνων. Ὁ Ἕλλην εἶναι *mens agitata molem*, ὃ τὰ πάντα πληρῶν καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν· οὐ λείπει Ἕλληνα, ἐκεῖ βαρβαρότητος.

Καὶ λοιπὸν, εἰς τὸ προκείμενον ἐπανερχόμενοι, λέγομεν, ὅτι ἡ καθ'αυτὴ τοῦ μεσαιῶνος Ἑλλάς, τοῦτέστιν ἡ Πελοπόννησος, οὐδέποτε συμμετέσχε τῆς αὐτῆς τύχης τῶν ἀνατολικῶν τῆς αὐτοκρατορίας ἐπαρχιῶν, δὲν ὑπεδουλώθη πώποτε κατὰ κράτος εἰς τὴν Βυζαντινὴν μοναρχίαν. — Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλείως Θεοφίλου, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μιχαῆλ, οἱ τοῦ θέματος Πελοποννήσου Σκλαβέλληνες — προσαγορευόμενοι οὕτω τὰ δύο σύμμαχα μέρη — ἀποστατήσαντες, ἐγένοντο ἰδιόβρυθοι, λεηλασίας, καὶ ἀνδραποδισμοὺς, καὶ ἐμπρησμοὺς ἐργασάμενοι πλείστους. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ Μιχαῆλ ἀπεστάλη στρατηγός τις μετὰ ταγματῶν Θρακικῶν καὶ Μακεδονικῶν, ὅπως πολεμήσῃ καὶ καθυποτάξῃ αὐτούς. Καὶ πάλιν, μοναρχοῦντος Ῥωμανοῦ, οἱ Σκλαβέλληνες ἀποστατοῦσι καὶ κηρύττονται αὐτοδέσποτοι, μὴ βουλόμενοι οὐδὲ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ στρατηγοῦ νὰ ὑπακούσωσιν, οὐδὲ τοὺς δέοντας νὰ πληρώσωσι φόρους. Μαθὼν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ, ὅτι αἰεὶ τοσαύτην ἤλασαν οἱ Ἑλληνοβέρβαροι ἀπειθειαν καὶ ἀποστασίαν, ἐκπέμπει πολυάριθμον στρατὸν τοῦ ἐξολοθρεῦσαι αὐτούς. Πλὴν οὐδὲ οὗτος, οὐδὲ οἱ διάδοχοί του καθ' ὄρθωσάν ποτε τί σταθερόν. Αἱ ἐπαναστάσεις ἐξακολουθοῦσι, διηνεκῶς μαστίζουσαι τὴν Πελοπόννησον· μετὰ τοσαύτης δὲ ἐπιμονῆς ἀνθίστανται οἱ ἀκαταμάχητοι οὗτοι πρόγονοι τῶν νεωτέρων παλλικαρίων, ὥστε δὲν ἀμαρτάνομεν ἐπαναλέγοντες, ὅτι ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ καὶ μέχρι Ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ

Εθωμανῶν, ποτὲ σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος δὲν καλυπταίγη παντελῶς εἰς ξένους δεσπότης. Ἡ ἱστορία τῆς Γαλλικῆς κατακτήσεως, ἣς θέλομεν κάμει μνεῖαν παρακατιόν, προσμαρτυρεῖ τὸ ἀληθές.

Ἄλλ' ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωσ, ὅς, κατὰ θεῖαν καὶ δυσερμήνευτον οικονομίαν, ὤφειλε, συνέργειά βαρβαρικῆς φυλῆς, ἄσβεστος νὰ διατηρηθῆ καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ μητρίδι γῆ τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἔρωσ οὗτος σημαντικῶς προσυπεθάλπετο καὶ ὑπὸ τινῶν ἐγχωρίων αὐτοχθόνων γενεῶν, αἵτινες ἀνέκαθεν καὶ ἄνευ χρόνου διακοπῆς ἀνεξάρτητοι διέμεναν εἰς ἰδιόρρυθμον βίον ἐπὶ τὰ ὄρη, εἰς τοὺς ἀβάτους βράχους ἔνθα κατῴκουν. Φυλαί τινες, κατ' εὐθείαν καταγόμεναι ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ρίζης, διαφυλάξασαι μακρὸν χρόνον εἰς τὰ πετρώδη τῆς Μαίνης ἄσυλα τὰ παλαιὰ ἡπλ, τὰ ἔθιμα, τὴν διάλεκτον καὶ αὐτὴν ἐτι θαυμασιῶς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων, ἐφρούρουν ἀμετάβλητον ὁμοῦ μὲ τὸ αἶσθημα τῆς αὐτονομίας καὶ τὴν παράδοσιν ἐτι τῆς ἀρχαιότητος. Ἰστέροι πάντων συνῆλθον ἐν τῷ χριστιανικῷ τῆς Ἑλλάδος χώρῳ οἱ τῆς Μαίνης οἰκῆτορες, καὶ πάντων ὕστατοι παρεδέξαντο τὴν ξενικὴν δεσποτείαν, ἐάν, ὡς εἶπομεν, ἀληθῶς καὶ ὀλοκλήρως ποτὲ παρεδέξαντο αὐτήν. Εἶναι βέβαιον τοῦλάχιστον, ὅτι δὲν ὠμολόγησαν τὸν χριστιανισμὸν πᾶρξ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, περὶ τὰ τέλη τῆς 1. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ προστήνεγκον πᾶντα καὶ φόρους πρὸς συντήρησιν τῆς ἐλευθερᾶς πολιτείας τῶν, ὥσπερ ὁ Πορφυρογέννητος μαρτυρεῖ. εἰστέον, λέγει, ὅτι οἱ τοῦ κάστρου Μαίνης οἰκῆτορες οὐκ εἰσὶν ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῶν προῤῥηθέντων Σαλαβῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν παλαιότερων Ῥωμαίων, οἱ καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων προσαγορεύονται, διὰ τὸ ἐν τοῖς προπαλαιαῖς χρόνοις εἰδωλόλατρας εἶναι, καὶ προσκυνητὰς τῶν εἰδώλων, κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας. Οἵτινες, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀοιδίμου Βασιλείου βαπτισθέντες, Χριστιανοὶ γεγονάσιν. Ὁ δὲ τόπος, ἐν τῷ οἰκοῦσιν, ἐστὶν ἀνυδρὸς καὶ ἀπρόσσοδος, ἐλασιφόρος δέ. Ὅθεν καὶ τὴν παρχαμθεῖαν ἔχουσι. Διάκειται δὲ ὁ τοιοῦτος τόπος εἰς ἄκραν

τοῦ Μαλαΐα, ἦγουν ἐκείθεν τοῦ Ἐζερῶ πρὸς τὴν παραθαλασσίαν, κ.τ.λ.»

Καὶ λοιπὸν ἡ Πελοπόννησος, θέατρον μάλλον βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀρχομένων πρὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως, καὶ ληγουσῶν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ δουρικτησίᾳ, ἢ μέλος συμφυῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας, ἀληθῶς μὲν ὑπέστη συμφορὰς μείζονας τῶν ἄλλων χωρῶν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς ἐθνομιξίας μετὰ τῶν Σλάβων καὶ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ πληθυσμοῦ συνετήρησε καὶ περισσότερον πάσης ἄλλης ἐπαρχίας τὸ ἰδιότυπον τῆς φύσεως καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ ἐθνισμοῦ. Διότι τοῦ Σλαβικοῦ στοιχείου ὄντος φύσει φιλελευθέρου καὶ αὐτοῦ, (λέγομεν τοῦ ἐλθόντος ἔκπαλαι ἐν Ἑλλάδι), ὁ Ἕλλητισμὸς ἐκέρδησε πολὺ διὰ τῆς ἐπιμιξίας, ἀλλὰ δὲν ἔχασε τὸ παραμικρὸν. — Ἐνταῦθα ἡ ἀρχαία πόλις ἀπόλετο· πλὴν ὁ δῆμος ἐπέζησε διὰ τῆς συνεχοῦς ἀνανεώσεως τῆς ἐπιγονῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κατακλισμοῦ, καθὼς ἐπιπολάζουσα ρανίς ἐλαίου διαρκεῖ ἀσύγχυτος καὶ ἡρεμαία ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν κωμαϊνομένης θαλάσσης.

ΟΙΓ΄.

Κομνηνίος Δυναστεία.

Ἄν καὶ μετὰ τὸν Ἰσαακίου Κομνηνοῦ καὶ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ Ἀλεξίου μεσοβασιλεύουσι τέσσαρες αὐτοκράτορες, πρὸς τὴν Κομνηνὸν οἶκον ἀλλότριον, ὅμως ἕνεκα τῶν μεγάλων πολιτικῶν μεταβολῶν, αἵτινες λαμβάνουσι χώραν ἐν τοῖς βυζαντινοῖς πράγμασι περὶ ταύτην τὴν ἐποχὴν, ἐλλόγως δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἀρχομένους ἤδη τοὺς Κομνηνεῖους χρόνους, ὅτε ἡ Ἀνατολή, τὴν ὁδὸν ἀνέουσα τοῦ προορισμοῦ τῆς μέλλει νὰ περιπέσῃ εἰς διχόνοιαν καὶ συμπλοκὴν μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ ὅτε κλειστά καὶ παντοῖα δεινὰ μαστίζουσι τὸν Ἕλληρικὸν λαόν, ὡς προδοκίμιον τῆς μελλούσης πολυχρονίου καὶ πολυδακρύτου Ὀδυσσεΐας του.

Ἀπτόμεθα τῆς ΙΑ΄. ἑκατονταετηρίδος. Ἡ τοῦ κόσμου σκηνὴ σημαντικῶς μετηλλάχθη.

Ἡ Δύσις ἐπρόκοπτεν ὁσημέραι εἰς δύναμιν, καὶ πλοῦτον, καὶ

πληθυσμόν· κοινωνικαί τροπολογίαι και πολυειδεῖς μεταρρυθμίσεις εἶχον ἤδη συμβῆ καθ' ὅλας τὰς χώρας αὐτῆς. Αἱ ζοφεραὶ νεφέλαι τοῦ μεσαιῶνος βαθμηδόν διεσκεδάζοντο, καὶ φῶς καινὸν ἀμυδρῶς δικρύγαζεν ἄνω. Ἦθη, θεσμοί, θρησκευματα, ἔθιμα, πολιτεύματα, συνεταράσσοντο πάντα ὡς ὑπὸ τινος διακινούμενα μυστηριώδους καὶ ἐνδομύχου ὁρμῆς· τὰ δὲ μέχρι τότε ἀλληλομαχοῦντα στοιχεία ἡμέρα τῆ ἡμέρα συνεχωνεύοντο πρὸς ἀπαρτισμὸν καινοῦ τινος νεολατινικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ ἔθνη, ἄγνωστα πρὸς ἄλληλα, ἢ ἐπιφθόνως ἕως τότε συνδιακείμενα, ἐμετρίαζον ἤδη τὰς ἀμοιβαίας ἀντιπαθείας· συνδεόμενα δὲ καθ' ἡμέραν μετὰ σπονδῶν, ἤρχίζον ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ συνδιαιτῶνται καὶ συνδιαλάσσονται φιλοφρονέστερον.

Προσέτι δὲ νέα πολιτεία μεστὰ ζωτικότητος εἶχον ἐν Ἰταλίᾳ σχηματισθῆ ἐπὶ τῆς πρώην Βυζαντινῆς χώρας· ἕτερα δὲ κράτη διατέλεσαντα μέχρι τότε μηδαμινὰ καὶ ἀσήμαντα, ἢ δεχθέντα παρὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς τοὺς προσήκοντας τίτλους καὶ τὴν ἐξουσίαν, ἢ καὶ πληρώσαντα τὸν φόρον τῆς ὑποταγῆς, νῦν δυνάμει προσφάτου πολιτικῆς ἀναπτύξεως εἶχον ἀποτινάξει τὴν δουλείαν οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ προαχθῆ εἰς πλοῦτον, καὶ ἐγερωθῆ εἰς ὑπερήφανον περιωπῆν.

Τὸ ἐμπόριον πρὸ πάντων ὑπῆρξεν ὁ κύριος μοχλὸς τῆςδε τῆς νεοδυτικῆς προαγωγείας. Ὅσω περισσότερον ἀνεπτύσσεται ἡ βιομηχανία, καὶ ἐτελειοποιοῦντο τὰ χειροτεχνήματα, καὶ διεδίδετο ἡ κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων, τόσον αἱ τῆς δυτικῆς κοινωνίας ὑποδεεῖς τάξεις ἀπῆλθον μερίδα πολιτικῆς ἐλευθερίας, συνερχόμεναι ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ. Διὸ αἱ παραθαλάσσιαι πόλεις τῆς Ἰταλίας, ὁ Λγκών, ἡ Βενετία, ἡ Πίσσα, ἡ Γενουή, καὶ τινες ἄλλαι μικρότεραι, τοσοῦτον ἐκραταιώθησαν, ὥστε μετ' ὀλίγον ἢ μὲν σημαία των ἐγένετο ἐπίφοβος ἐφ' ὅλην τὴν Μεσόγειον, ἢ δὲ φίλια των ἀναγκαία κατέστη καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς τότε ἰσχυρωτέροις μονάρχεις. Διέπλεον οἱ ἐμποροδημοκράται οὗτοι τὰς θάλασσας ὡσπερ αὐτεξούσιοι δεσπότης, ἐπιβάλλοντες νόμους αὐθαιρέτους καὶ φόρους εἰς τοὺς παραλίους λαοὺς, ληΐζοντες τὰς

ἄκρας, συχνάκις δὲ περὶ πρωτείων ἀλληλομαχοῦντες, καὶ ἀλλήλοις προσαγορευόμενοι πειραταί. Αἱ δὲ αὐτῶν κηλιτεῖαι ἦσαν τὰ ὀρμητήρια, ἀφ' ὧν ἡ φιλοδοξία τῶν Ἡγεμόνων, τὸ φιλέμπορον τῶν μέσων τάξεων, ἡ σπουδαρχία τοῦ Λατινικοῦ κλήρου, καὶ ἐν γένει τὸ τυχοδιωκτικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ὄρμουν προσαπευθυνόμενα εἰς Ἀνατολήν, πρὸς τὴν ἀγνωστον καὶ μυστηριώδη καὶ μακαρίαν ταύτην Ἀμερικὴν τοῦ αἰῶνος, ἣν ἡ τῶν ἐσπερίων νεκρική μὲν καὶ τολμηρὰ καὶ φιλοκίνδυνος, ἀλλὰ καὶ φιλοχρηματιστικὴ φαντασία παρίστανεν ἤδη ὑπὸ τινὰ γοητευτικὸν καὶ μυθώδη χρωματισμόν.

Ἰγγυζε λοιπὸν ὁ καιρὸς, ὅτε ἡ Εὐρώπη ὄφειλε νὰ ἐξωκείλῃ τῶν ὀρίων τῆς, καὶ, συντασσομένη ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐνώσεως ὀρησκειτικὴν σημαίαν, νὰ βιάσῃ ὀρησκειτικὴ προφάσει τὰς θύρας τῆς Ἀνατολῆς. Ἦτον ἴσως ἄνωθεν γεγραμμένον ὅτι χωρὶς ταύτης τῆς ἐχθρικῆς συμπροσγγίσεως, ὁ νεώτερος πολιτισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ προαχθῇ, νὰ ἐνισχυθῇ, νὰ εὐδοκιμηθῇ. Ἦτον ἴσως χρεία νὰ πράξωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ Ἀυτικοί, ὅ,τι ἐπραξάν οἱ Μακεδόνες ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ὁ Λεοντοκάρδιος τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος ὄφειλε νὰ τελεσιουργήσῃ τὸ μέγα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ πανθαύμαστον σχέδιον, τὸ τῆς συγκοινωνίας τῶν ἐθνῶν. — Ὅσον περὶ ταύτην τὴν ἐποχὴν βλέπομεν ἐγκαταστημένας ἤδη προοιμιωδῶς εἰς τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰταλικὰς τινὰς ἐμπορικὰς ἀποικίας, προετοιμαζούσας διὰ μέσου τῆς παρυσίας των, καὶ τῆς ὀρημέραι περισσευούσης ἐπιβροῆς τῶν τὰς ἐμπυλούς ἐριδας καὶ τὰς δεινὰς ἐκείνας περιπλοκάς, αἵτινες μέλλουσιν ἀκολούθως νὰ παρασύρωσιν ἀναποφεύκτως τῆς Ἀνατολικῆς Ἀυτοκρατορίας τὴν καταστροφὴν.

Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν, ὀρισμένη νὰ κυβερνήσῃ τὸ γένος κατὰ ταύτας τὰς τελευταίας καὶ κρίσιμους στιγμὰς, ἐμπλήθεται μὲ τὸ μεγαλεῖον τῆς συμφορᾶς, καὶ τῶν ἐπιχρεμαμένων κινδύνων. Ἐνῶ τῆς πυρεττοῦσης καὶ ταλαιπωρουμένης Ἑλλάδος ἡ γῆ ἔπασσα ἀνακινεῖται, κρατῆρος τινὸς τὴν ἐλπίδα προσηνύουσα, κῆτη ἀνάβυσσος πάλιν τὴν μοναρχίαν εἰς λαμπρὰν περιωπὴν, καὶ

πηλαίονσα κατὰ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς μετὰ γενναϊότητος ἀξίας ἄλλων χρόνιων, παντοιοτρόποις ἀντενεργεῖ εἰς τὴν ἀνέκδρομον φορὰν τῶν δυστυχημάτων. — Δραστήριος καὶ πολεμικός, ὁ Ἰσαάκιος ἐπιτάττει μὲν νὰ κόψωσιν ἀπὸ τοῦδε νομίσματα φέροντα τὴν Αὐτοκρατορικὴν εἰκόνα μετὰ σταυροῦ ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ σπάθης ἐν τῇ δεξιᾷ· σχεδιάζει δὲ πρῶτος ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ τὸ διπλωματικὸν ἐκεῖνο σύστημα τῆς Ἀνατολικοῦ-τικῆς συνθηκολογίας, σκοπὸς τοῦ ὁποῖου ἦτον ἡ ἀδιάκοπος ὑπόσχεσις καὶ ἀόριστος ἐκτέλεσις τῆς ἐνώσεως τῶν διαφωνουσῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησία ἀπεστρέφετο τὰς πολιτικὰς ἀπάτας, οὗτος, ἐκτείνας χεῖρα κατ' αὐτῆς ἐπαπειλιτικὴν, φράττει βιαστικῶς τὴν ἀντενέργειάν της. Ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συνέλθῃ εἰς συμβιβασμοὺς, εἴπερ καὶ πλαστοῦς, μετὰ τοῦ Πάππα. Διὸ ἀφ' ἐνὸς ἡ ἐπιστολὴ τούτου πρὸς τοὺς Γραικοὺς τῆς Ἀπουλίας τοὺς ἄρτι ὑποπεσόντας ὑπὸ Λατινικὴν δικαιοδοσίαν, ἐπιστολὴ δι' ἧς παραινεῖ αὐτοὺς νὰ διατηρήσωσιν ἄθικτον τὸ πάτριον τῆς Νικαίας σύμβολον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἀφορισμὸς, τὸν ὁποῖον ὁ ἀκρόχολος Πάππας ἐκδίδει κατ' ἐκείνου, διατρανοῦσι μᾶλλον ἢ νὰ ἐλαττώσωσι τὸ πρὸς τὴν Ῥώμην μίσος τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὴν ἐχθρικὴν διάθεσιν τῆς Δύσεως πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς. Καὶ ὁ μὲν Κηρουλάριος ὑπὸ Ἰσαακίου πέμπεται εἰς ἐξορίαν, τοῦ δὲ σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν περαιουμένου, προβιβάζεται τὸ ἔργον τὸ τῆς Προνοίας καὶ τοῦ Φωτίου. Ἐπομένως τὸ πρὸ αἰώνων ἐμφανισθὲν ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς ἐτοιμάζεται νὰ εἰσέλθῃ ὑπὸ πρόσχημα πολιτικὸν εἰς νέον στάδιον συζητήσεως.

ΘΘ'.

Βυζαντινὴ Διπλωματία.

Ἴδου λοιπὸν τὸ ἔωτον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πληθυσμοῦ, ὅσοι τοπάρχαι καὶ στρατηγοὶ καὶ πλοῦσοι βλέπουσι τὰς προόδους τοῦ Νιωμαθετισμοῦ καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Βυζαντίου, ἰδοὺ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀγίου Τάφου προτιθέμενοι, καὶ φέροντες ἐπὶ

στήθους τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, ὡς σύμβολον εὐσεβούς ἐκστρα-
τείας, ἀπεκδιβάζονται εἰς τὰς ὄχλας τῆς Προπαντίδος, ἰδίοις
ὄφθαλμοῖς καταγινώσκουσι τῆς ἀπεράντου βασιλίδος ἐκείνης τὴν
ἔκτασιν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἐκθειάζουσι τοῦ κλίματος τὴν εὐ-
κρασίαν, τὴν ὠραιότητα τῆς θέσεως, καὶ θεωρεῖ πᾶς ἕκαστος
αὐτῶν ἐκ τοῦ συνέγγυς μετὰ βλέμματος πλεονεξίας τὴν ὑπερβαύ-
μαστον ἐκείνην στίλβνότητα τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, περὶ ἧς
τοσοῦτος ἐγένετο λόγος ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν.

Ἀφικνοῦνται κατὰ πρώτην φοράν οἱ Σταυροφόροι ὑπὸ τὰ τείχη
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὄντες εἰς παναθλίαν κατάστασιν, πει-
ναλέοι, διψῶντες, κεκοπιασμένοι ὑπὸ τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας, καὶ
μᾶλλον ἀνθρώπων ἀγρίων ἔχοντες σχῆμα, ἢ πολιτῶν Εὐρώπης,
καὶ στρατιωτῶν ὑπερμάχων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐν τῇ θεᾷ τοῦ
ράκενδύτου καὶ πενιχρωτάτου στρατοῦ, οἱ κάτοικοι τοῦ Βυζαν-
τίου ἀμφιβᾶλλουσιν ἐὰν ἄνδρες τοιοῦτοι ἦσαν ὄντως ἐπιτήδειοι
νὰ νικήσωσι τοὺς ἀκαταγωνίστους καὶ ἀνδρείους Σαρακηνοὺς. Ὁ
βασιλεὺς Ἀλέξιος προσκαλεῖ τὸν περιβόητον Πέτρον Ἐρημίτην νὰ
παρασιασθῇ αὐτοπροσώπως ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀφοῦ προλαβόντως
ἤθελε στρατοπεδεύσει τὰ τάγματα τοῦ ἔξω τῆς Πόλεως. Ὁ δεινὸς
Καλόγηρος ἀσμένως ἐκτελεῖ τὴν ἐπιταγὴν. Συνωδευμένος ὑπὸ
τινῶν ἀξιώματικῶν, προσέρχεται ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Λυτοκρά-
τορος, προσκυνῶν τρεῖς κατὰ τὸ Βυζαντινὸν ἔθος. Τὸ μικρὸν ἀνά-
στημα, ἢ ἄσημος θεωρία, τὰ ῥάκη τοῦ παραδόξου ἀρχιστρα-
τήγου κινουσι τὸν γέλωτα τῶν Βυζαντινῶν αὐλικῶν. Ἀλλ' ὁ νου-
νεχῆς καὶ προνοητικὸς Ἀλέξιος δὲν ἀργεῖ νὰ καταλάβῃ ὅποιον
ἠφαιστειὸν πῦρ ὑποκρύπτεται, ὅποια ὀρύεται τρικυμία ὑπὸ τὰ
πενιχρὰ ἐκεῖνα καὶ ρυπαρὰ ἱμάτια τοῦ φράγκου Καλογήρου. Τὸν
περιποιεῖται, καὶ τὸν ὑποδέχεται μὲ λόγια θωπευτικά· εὐσπλαγ-
χνίαν δὲ ὑποκρινόμενος, δωρεῖται αὐτῷ 200 ὑπέρπερα χρυσᾶ,
καὶ δαψιλεύει πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ ζωοτροφίας ἀρθόλους καὶ
χάλκινα νομίσματα. Εἰς ἀμοιβὴν ὅμως ταύτης τῆς γενναιοφρο-
σύνης, οἱ καλοὶ στρατιῶται τοῦ ἐρημίτου καὶ εὐσεβεῖς Σταυρο-
φόροι, καθ' ὅλην τὴν πενθήμερον αὐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει

διαμονήν, λεηλατοῦσι τὰ προάστεια, πυρπολοῦσι τοὺς ἀγρούς, γυμνοῦσι τὰς ἐν αὐτοῖς μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας ἀπὸ παντὸς σκεύους πολυτίμου, καὶ περατοῦντες τὴν διαρπαγὴν, κλέπτουσι τὰς μολυβδίνους στέγας τῶν ἱερῶν ναῶν, τὰ πολυτιμώλιθα δισκοπέτηρα καὶ τὰ ἅγια λείψανα, τὰ ὁποῖα πωλοῦσι πρὸς τοὺς πεπτοημένους Γραικοὺς ἀντὶ χρυσῶν ὑπερπέρων. — Ἦτον οἰωνὸς αἴσιος, ἀγαθὴ ἀρχή, μέσον ὄντως ἀρμόδιον διὰ τὴν ἀμοιβαίαν τῶν λαῶν συμφιλίωσιν! — Μετὰ πέντε ἡμέρας ἀπέρχονται, ἀφίνοντες ὀπισθεν αὐτῶν τὰ ἔχρη τοῦ θλέθρου καὶ μνήμην δυσσιώνιστον τῆς αὐτῶν ἐμφανίσεως. Οἱ κάτοικοι ὠνόμασαν τότε τοὺς Σταυροφόρους σταυροφθόρους, στραβοπόρους, μελανὸν γέφος ἀκρίδων.

Αὕτη ἡ βάρβαρος διαγωγὴ τῶν πρώτων ὑπερμάχων τοῦ ἁγίου Τάφου ἐπαυξάνει λοιπὸν τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Λατίνων, καὶ περιπλέκει περισσότερον τὸ περὶ ἐνώσεως θρησκευτικοπολιτικὸν ζήτημα. — Ἐντεθεν ἀπλήρωτον χάσμα σκάπτεται μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Ἡ λέξις *Λατῖνος* εἰς τὴν ἀκοήν τῶν Βυζαντινῶν ἐμπεριέχει πᾶν ὅ,τι βλάσφημον δύναται τις νὰ ἐξεμέσῃ κατὰ τῆς ὀρθῶς ἐννοουμένης καὶ δεόντως λατρευομένης Θεότητος· Σταυροφόρος ἐγένετο ταυτοσήμαντον τυχοδιώκτου ληστοῦ.

Καὶ ἀπὸ τοῦδε κύριον τῆς Βυζαντινῆς πολιτικῆς κίνητρον εἶναι ὁ φόβος, ἡ δὲ διπλωματία ἐκ τούτου μόνον ὄρμαξ, καὶ περὶ αὐτὸν μέλλει διηνεκῶς νὰ στραφῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐχθρική τῶν Ἑσπερίων στάσις πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς προφασίζεται τὴν λεγομένην τῶν Γραικῶν λειποταξίαν ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα, ὁ δὲ Πάπας ἦν ὁ μέγας ὑποκινητὴς τῶν σταυροφορικῶν κινήματων, τί παράδοξον ἐὰν ὁ φόβος ἐφευρὲν ὡς ὄργανον ἐπιτήδειον συνδιαλλαγῆς καὶ διαπραγματεύσεως ἐν Ἀνατολῇ τὸ περὶ Ἁγίας Τριάδος ζήτημα, τὸ παλαιὸν καὶ πολυβόητον ζήτημα περὶ Πνεύματος Ἐκπορεύσεως;

Ὁ κύβος ἐρρίφθη· ἔνεκα κινδύνων ἐπικειμένων καὶ πολιτικῶν μεταβολῶν, ἡ θεολογία μεταβαίνει ἀπὸ τῶν Συνόδων εἰς τὰ πολιτικὰ συμβούλια, τὸ δὲ θρησκευτικὸν δόγμα, ἡ ἄγκυρα

τοῦ ἔθνισμοῦ μέλλει τρόπον τινα νὰ ἐκτεθῆ εἰς δημοκρασίαν.

Ὁ φόβος λοιπὸν ἀπὸ τοῦδε βασιλεύει ἐν πάσῃ σχέσει καὶ συγκοινωνίᾳ μετὰ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ὁ φόβος, ἀφ' ἑνὸς, ὡς αἰσθημα πρῶτεύου, ἀφ' ἑτέρου ἡ θεολογία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὡς προφυλακῆ, συνοδεύουσιν ἀπὸ τοῦ νῦν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίαν ἕως εἰς τὸ τέλος της.

Καὶ διὰ τοῦτο σταθερῶς ἡ Κομνηνείος δυναστεία, ἐν τῷ πολιτευεσθαι τὸν Πάπαν, ὑπεκρίθη παρρησίαν καὶ γενναϊότητα, μολονότι πραγματικῶς ἔντρομος καὶ κεφοβισμένη· ὑπεστήριξε δὲ χρηματικῶς τε καὶ ἐνόπλιως τῆς Ἁγίας Ἐδρας τὴν πολιτικὴν, ὡσάκις ἀναγκαῖον ἐβάνη νὰ κτυπήσωσιν ἐκ συμφύονου τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἄλλως πρὸς ἀμφοτέρους δυσμενῶς διακειμένην. Σήμερον μὲν ὑποσχόμενοι, αὐριοὶ δ' ἀρνούμενοι τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, ποθητὸν τέρμα τῆς Παπικῆς σπουδαρχίας καὶ πάσης Δύσεως διάπυρος εὐχὴ, ὅχι μόνον κατόρθωσαν οἱ Κομνηνοὶ νὰ διατηρηθῶσιν ἐφ' ἑνὸς θρόνου σαθοροῦ καὶ πανταχόθεν σαλευομένου, ἀλλὰ προσέτι πολλὰς ἐθεράπευσαν ὑποθέσεις καὶ διευθέτησαν συμφέροντα κατ' ἄλλον τρόπον ἀθεράπευτα.

Ἰδοὺ δὲ ὡσαύτως ὁ λόγος, δι' ὃν ἀπαντῶμεν ἐνίοτε σύμμαχον καὶ βοηθὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δημοκρατικῶν πολιτευμάτων τοῦτον τὸν ἀπόλυτον μονάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ βλέπομεν αὐτὸν ἀπροσδοκῆτως ἀφρσιωμένον εἰς τὴν φατρίαν τῶν Ὀυελφῶν, ἣτις ἂν καὶ πρεσβεύουσα φιλελευθέρους ἀρχάς, παρεδέχτο δμοίως τοῦ Οὐατικανοῦ τὰς ἐμπνεύσεις. Ἐπεμβαίνοντες εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἰταλίας, καὶ μετὰ πολλῆς ἐμπειρίας προσηποιοῦμενοι διάφορα πρόσωπα κατὰ τὰς μεταξὺ Πάπα καὶ αὐτοκράτορος διενέξεις, οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτυχον ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς ζημίας τῶν διαδοχικῶν σταυροφοριῶν, καὶ νὰ παρέξωσιν ἔτι ὀλίγας πνοὰς εἰς τὴν ἐτοιμῶρρον βυζαντινὴν ἐξουσίαν.

Ὁ Μανουὴλ ὁ ἐμπειρότερος οὗτος καὶ πανουργότερος τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐκεῖνος τούτων εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁμοίου μάλλον δηλοῦται ἡ τύχη τῆς αὐτοκρατορίας, ἂν καὶ δὲν ἐκτελεῖται ἡ κατὰστροφὴ, ὁ Μανουὴλ, ὅστις καὶ ἔσχατος Κομνηνῶν δύναται

νά θεωρηθῆ, διότι μετ' αὐτὸν τὰ σκῆπτρα πίπτουσιν εἰς χεῖρας ἀναξίας, εἰς χιμερπῆ ἀνθρωπεία, ὁ πολὺς οὗτος ἐν τῇ διπλωματίᾳ καλῶς γινώσκων, ὅτι ἀπροσφυεῖς ὑπῆρχον αἱ δυνάμεις αὐτοῦ εἰς τὸ ν' ἀντιπαραταχῶσι κατὰ τῶν Ἑσπερίων, καὶ μυχῶν ἐκ πείρας, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ βαρβάρου τῆς Ἀνατολῆς ἠδύνετο νὰ ἀσφαλισθῆ, ἐὰν ἠγάραζε μὲ χρήματα τὴν φιλίαν τῶν, ἀπὸ δὲ τοὺς Δυτικῶν, ὡφείλε πολυειδῶς νὰ φοβῆται, καθότι εὐκόλως συνεφρόνουν οὗτοι καὶ πρὸς μίαν σύμπνοιαν συνετρέποντο, «ὄψιν χενοῦσι γὰρ οἱ Ἑσπεριοί, ὡς ὁ Νικήτας λέγει, καὶ τὸ φρονεῖν εἰσὶν ἀταπεινώτοι, τὸ τε φιλαίματον διὰ μελέτης ἔχουσιν αἰεὶ, καὶ μὴ μόνον πλοῦτον περιβάλλονται πολὺν, καὶ σιδηροφοροῦσι πάντες εἰς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τὸ δύσνον τρέφουσι κατὰ Ῥωμαίων ἀκοίμητον, καὶ φιλεχθοῦσιν αἰεὶ κατὰ τοῦτο, καὶ λοξὸν ὀρῶσι καὶ σφοδρύνουσιν», ἀπεφάσισε νὰ κτήσῃ ὄσους πλειότερους ἠδύνετο φίλους ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συμμαχῶν μετὰ Ἐνετῶν καὶ Γενοῦίτων καὶ Πισσαίων, καὶ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ἐπὶ σκοπῷ κυρίῳ τοῦ νὰ ἐμποδίσῃ ὥστε ἐν περιπτώσει νέας σταυροφορίας αἱ νῆες τούτων τῶν πολιτειῶν νὰ μεταδιβάσῃσι στρατοὺς ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ του. Ἦχε δὲ ἐπὶ τούτου εἰς ἐκάστην πόλιν τῆς Ἰταλίας ὁμότας καὶ φίλους πιστοὺς καὶ κατασκόπους, οἵτινες κρυφίως τὸν εἰδοποιούον περὶ πάντων τῶν διατρεχόντων, καὶ κατεμήνιον αὐτῷ τὰ ὀνόματα τῶν ὄσων ἀντεπολιτεύοντο τοὺς Γραικοὺς, ἢ ἐμηχανοῦράφουν κατὰ Κωνσταντινουπόλεως.

Κατ' ἀνάγκην ὅμως τοιοῦτο πολυέξοδον σύστημα διπλωματικὸν ἔπρεπε ν' ἀποξηράνῃ τοὺς οικονομικοὺς πόρους τοῦ βασιλείου. Ἀπαιτοῦντο ὑπέρογκοι δαπάναι πρὸς μισθοδότησιν τῶν κεκλημένων προξένων, καὶ θυσίαι ἀδραὶ διὰ νὰ ἀγοράζωνται προδόται παρὰ τοῖς ἐχθροῖς, νὰ πληρόνωνται ψῆφοι εἰς τὰ συμβούλια, καὶ νὰ φιλοδωρῶνται οἱ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐγκάτοικοι Λατῖνοι, ὅπως μὴ ἀνακαλύπτωσιν ἐγγράφως εἰς τὰς ἑαυτῶν ἡκτριδας τὴν ἀθλίαν τῆς μοναρχίας κατάστασιν, καὶ, δελεάζοντες οὕτω τὴν ἀδηφάγαν τῶν ἐπιφόβων σταυροφόρων, ἐπιταχύνωσι τὴν ὑπὸ τῶν χρησμῶν μνηυομένην τῆς Ἀλώσεως ὕβριν. Ἔς καὶ

αὐτοὶ τῶν Κομνηνῶν οἱ πανηγυρισταὶ συμμαρτυροῦσι τὰς ἀθεμίτους καταχρήσεις καὶ παρανομίας, ἐν αἷς ὑπέπεσον ἀνευδοκίᾳ-στως οἱ βασιλεύοντες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Εἰς τινὰς περιπτώσεις αὐξανομένου φόβου δὲν ἰσεβάσθησαν οὗτοι, κατὰ τὸ ληστρικὸν παράδειγμα τοῦ Πέτρου Ἐρημίτου, οὐδὲ τὰς ἀγίας μονὰς, οὐδὲ τὰ ἱερὰ τεμένη, ἀλλ' ἐπέθηκαν χεῖρα ἱεροσουλὸν ἐπὶ παντὸς πράγματος, οὐπερ ἡ τιμὴ ἠδύνατο νὰ προμηθεύσῃ ὑπέρπερα εἰς τὸ *Γαζοφυλάκιον*. Οἱ δὲ ἐν τῷ Γαλατῆ Φράγκοι συνήθως ἀπέκτουσι τὰ ἐν δημοκρασίᾳ πωλούμενα κειμήλια, τὰ ὅποια ἀπέστελλον εἰς τὰς Ἰταλιώτιδας. Διὸ οἱ μὲν γογγυσμοὶ τοῦ λαοῦ δὲν εἶχον πέρας· οἱ δὲ ἐν Εὐρώπῃ Φράγκοι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον θελγόμενοι ὑπὸ τοιούτων πολυτίμων τεκμηρίων, περιεπόθουν τὴν παντελῆ διὰ τῶν ὄπλων κατάσχεσιν τῶν καὶ τῶν θησαυρῶν.

Καὶ λοιπὸν τῆς σταυροφορικῆς ἀποδημήσεως, ἢ, κάλλιον εἰπεῖν, ἐπιδημίας ὁ πυρετὸς ὅσῳ πλέον διεδίδετο, τῶν μᾶλλον οἱ ταλαίπωροι τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας ὑπήκοοι κατεπιέζοντο ὑπὸ τὸ ἄγχος τῶν δασμῶν καὶ συνεισφορῶν, τῶν ἐπιβαλλομένων ἀδιακόπως πρὸς συντήρησιν τοῦ θρόνου καὶ τῆς πολυδαπάνου διπλωματίας του. — Ἰῶδη κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην Σταυροφορίαν οἱ δυτικοὶ τοπάρχαι καὶ στρατηγοὶ, τὴν ἐθιμοταξίαν περιφρονήσαντες τοῦ Βυζαντίου, παρουσιάσθησαν μὲν αὐτόκλητοι καὶ ἀπροσκλινεῖς ἐνώπιον τοῦ μονάρχου, δεσποτικῶς δὲ διίσχυρίσθησαν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συνθηκῶν. Ταῦτα βλέποντες οἱ ἐν τῷ Γαλατῆ Λατῖνοι ὑψώσαν αὐχένα θρασύν· τοσοῦτον ἐμεγαλάρχησαν οἱ ξένοι οὗτοι καὶ τοσοῦτον ἠὲ θάδιασαν, ὥστε συχνάκις ἐπὶ τῆς βοηθείας τῶν ἰδίων ὁμοδόξων στηριζόμενοι, ἔδωκαν ἀφορμὴν συγκρούσεως εἰς τοὺς ἐντοπίους καὶ αἰτία σφαγῶν καὶ αἱματοχυσίας, ὧν αἱ συνέπειαι ὑπῆρξαν ἐκ τῶν μᾶλλον οἰκτρῶν. Ἐκαστος καινὸς φόρος ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπιβαλλόμενος πρὸς ἀπότισιν δυτικῶν ὀφειλημάτων συνήθως συνωδεύετο μὲ χύσιν αἵματος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Εἰσεπράττοντο δὲ φόροι διάφοροι, ὧν οἱ μὲν ἐκαλοῦντο *Αλαμανικοὶ*, διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν πολεμικῶν ἐξόδων, οἱ δὲ *Περέτικοι*, ἄλλοι δὲ *Πισσαῖοι*, κτλ.

Τοιοιουτρόπως τὰ πράγματα τοῦ Βυζαντίου ἤγον ἡμᾶρ παρ' ἡμᾶρ ἐπὶ τὸ χεῖρον. Ἡ φήμη τῆς παραλυσίας του ἐπλήρει τὰς δουτικὰς Αὐλὰς.

Ἦδη ἄλλος λόγος ἐν Εὐρώπῃ δὲν ἐγίνετο πᾶρεξ περὶ τῆς τύχης τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ ἡγεμόνες προβλέπουσιν, ὅτι ἀναποφεύκτως ἐκεῖνος ὁ θρόνος μέλλει νὰ γίνῃ βερά τοῦ ἰσχυροτέρου ἢ τοῦ ἐμπειροτέρου. Καὶ ἐνῶ πᾶς ἕλαστος ἡγεμὼν χριστιανὸς ἢ βάρβαρος γλίχεται περὶ τῆς ἰδιοποιήσεως τοῦ ὅλου ἢ μέρους αὐτοῦ, ἐν τῇ Γερουσίᾳ τῆς Ἰνετίας συζητεῖται τὸ ζήτημα ἐὰν ἡ ἔδρα τῆς Δημοκρατίας μέλλει νὰ μετακομισθῆ εἰς Κωνσταντινουπόλιν. Ἡ πρότασις δὲν ἀπορρίπτεται, πλὴν διὰ μιᾶς ψήφου, καὶ μόνον ἐπὶ παρατηρήσει, ὅτι δὲν συμφέρει νὰ ἐγκαταλειφθῆ τὸ βέβαιον διὰ τὸ ἀβέβαιον, μάλιστα ὅταν ὑπῆκοοι Γραικοί, τῶν Φράγκων ἐχθροί, μισήσαντες τοὺς αὐτῶν δεσπότας, ὑποσκάψωσιν ὑποκόφως καὶ τέλος ἀφρνίσωσι τὴν μετακομισθεῖσαν Ἰνετικὴν κυριαρχίαν.

II.

Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ Λαὸς ἐπὶ Κομνηνῶν.

Τοιαύτη ὡς ἐγγιστα ἡ κατάστασις τῆς ἐν Ἑλλάδι μοναρχίας. Ἀλλὰ τίς καὶ ἡ τῶν ἐθνικῶν στοιχείων θέσις;

Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ Ζ'. ἀγία καὶ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, ἐσφράγισεν, ὡς εἴπομεν, τὴν βίβλον τῆς, μηδὲν πλέον δογματικόν, ἢ κανονικόν ἔχουσα νὰ σχηματίσῃ πρὸς ὄφελος τοῦ γένους, ἢ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν ταῖς προηγουμέναις Συνόδοις ἐθεολόγησε τὰ θεῖα μυστήρια καὶ ἐκανόνισε τοὺς τύπους, δι' ὧν ὄφειλεν εἰς τοὺς αἰῶνας νὰ πηδαιλιουχεῖται τὸ πλοῖον αὐτῆς· ἤδη δὲν ἀπέμεινεν ἄλλο πᾶρεξ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ψηφισμάτων καὶ θεσπισμάτων τῆς. Μετὰ τὴν δημιουργικὴν καὶ πρώτην ταύτην, λοιπὸν, ἐποχὴν, ἡ ἐκκλησία περατοῖ τὸν προορισμὸν τῆς.

Ἡ πράξις ὅθεν τοῦ Κηρουλαρίου, περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνωτέρω, πράξις κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας ὁ Πάπας ἐντελῶς τὴν δουτικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολικῆς χωρίζει, εἶναι ἀπόρροια τῶν προηγουμέ-